

પરિષદ-પ્રમુખનો પત્ર

અનુવાદનો વ્યવહાર દ્વિમાર્ગી બનવો જોઈએ

બંગાળી નવલકથાકાર શરદબાબુ અને મરાઠી નવલકથાકાર વિ. સ. ખાંડેકરની લોકપ્રિયતા પરમ સીમાએ હતી ત્યારે તેઓની બધી નવલકથાઓ ગુજરાતીમાં અનુવાદ પામી હતી અને તે એટલે સુધી કે 'શરદબાબુ અને ખાંડેકર ગુજરાતના સૌથી વધુ લોકપ્રિય નવલકથાકારો છે' તેવી રમૂજમિશ્રિત લોકોક્તિ પ્રચલિત થઈ હતી.

બીજી ભાષાની કૃતિઓને ગુજરાતીમાં ઉતારવા બાબત ગુજરાતે પ્રશ્ન ઔદાર્ય દાખવ્યું છે. ભારતીય ઉપરાંત વિદેશી ભાષાઓની ગણનાપાત્ર કૃતિઓ પણ ગુજરાતીમાં મોટી સંખ્યામાં અનૂદિત થઈ છે. નગીનદાસ પારેખ, રમણલાલ સોની, જયંતી દલાલ, ભોગીલાલ ગાંધી, મહાદેવભાઈ દેસાઈ, ડૉ. સુરેશ દલાલ વગેરે આપણા સંનિષ્ઠ અનુવાદકો પણ રહ્યા છે. ગોપાળરાવ વિદ્યાસની અનુવાદ-સેવાને પણ કેમ ભૂલી શકાય ? ટૉલ્સ્ટોયની મહાનવલ 'વોર એન્ડ પીસ'ના ગુજરાતી અનુવાદનું જયંતી દલાલનું કામ એક યજ્ઞકાર્યથી લગીરેય ઉતરતું ન લેખાય.

પરંતુ અનુવાદનો આ વ્યવહાર કેટલેક અંશે એકમાર્ગી રહ્યો છે તેનો કંઈક વસવસો પણ આપણા મનમાં હોય જ. ઉત્તમ ગુજરાતી સાહિત્યકૃતિઓ પણ જે પ્રમાણમાં અન્ય ભાષાઓમાં પહોંચવી જોઈએ તે પ્રમાણમાં નથી પહોંચી શકી એ એક વાસ્તવિકતા છે. એનાથી પરભાષી વાચકો ગુજરાતી સાહિત્યથી વંચિત રહ્યા તે તો ખરું જ, પણ તે સાથે ગુજરાતી સાહિત્ય જે માત્રામાં રાષ્ટ્રીય ફલક પર મુકાવું જોઈએ તેમાં ન્યૂનતા વર્તાય છે. એવા પ્રયત્નો નથી થયા એમ ન કહી શકાય. નહીંતર મુનશીની નવલકથાઓથી માંડીને રાજેન્દ્ર શાહની કવિતાઓ સુધીની ગુજરાતી કૃતિઓએ પરભાષાનો પ્રકાશ ન જોયો હોત, પણ આ પ્રવૃત્તિમાં વેગ આણવાની તીવ્ર આવશ્યકતા છે જ. કેન્દ્રીય સાહિત્ય અકાદમી, 'ભારતીય જ્ઞાનપીઠ', 'નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ' જેવી રાષ્ટ્ર કક્ષાની સાહિત્યસંસ્થાઓ દ્વારા આ દિશામાં ધીમું પણ કેટલુંક કામ થયું છે અને થાય છે, જેથી કેટલીક ગુજરાતી કૃતિઓ હિન્દી, અંગ્રેજી ભાષામાં ઉપલબ્ધ છે. 'ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ'ની અનુવાદપ્રવૃત્તિ પણ વિસ્તરતી જાય છે. પ્રદીપ ખાંડવાલાએ ઉત્કટ સાહિત્યકારોએ ચૂંટેલાં ગુજરાતી કાવ્યોના અંગ્રેજી અનુવાદો પ્રગટ કર્યા છે. તેમણે અનુવાદ પ્રવૃત્તિ માટે 'સાહિત્ય પરિષદ'ને મોટું દાન પણ આપ્યું છે.

આ ઉપરાંત ગુજરાતી સાહિત્યકૃતિઓને બીજી ભાષાઓમાં પહોંચાડવાના સ્તુત્ય પ્રયત્નો વ્યક્તિગત સ્તરે અને એકાદ પ્રકાશનગૃહ તરફથી થયા છે. સુરતની પ્રકાશનસંસ્થા 'સાહિત્ય સંગમ'ના સંચાલક નાનુભાઈ નાયકે મિશનની ભાવનાથી પાંચ ગુજરાતી પુસ્તકોના હિન્દી, અંગ્રેજી અને મરાઠીમાં અનુવાદ કરાવીને તેના પુસ્તકો પ્રગટ કર્યા છે.

વ્યક્તિગત પ્રયત્નોની વાત કરું તો મુંબઈના નવલકથાકાર દિનકર જોશીનું નામ અને કામ સ્મરણે ચઢે છે. સંપર્કોના નેટવર્ક અને કૃતિઓના સત્ત્વ વડે એમનાં પોતાનાં પુસ્તકો ઠીકઠીક સંખ્યામાં બીજી ભાષાઓમાં પહોંચ્યાં જ છે. તેમની બહુચર્ચિત નવલકથાનો

તાજેતરમાં જર્મન ભાષામાં અનુવાદ પ્રગટ થયો છે. આ ઉપરાંત એમણે ઉત્તમ ગુજરાતી પુસ્તકોના બીજી ભાષાઓમાં અનુવાદો કરાવી તેને ગ્રંથસ્વરૂપે પ્રકાશિત કરવાનું કામ હાથ ધર્યું છે. શ્રેષ્ઠીઓ અને ધર્મપુરુષોના સહયોગથી આ સ્તુત્ય કામ વેગપૂર્વક આગળ વધી રહ્યું છે. આ ઉપરાંત પંડિત સાતવળેકરજી સંપાદિત 'મહાભારત'નો ગુજરાતી અનુવાદ ગુજરાતના સંસ્કૃત જ્ઞાનીઓ પાસે કરાવીને તેના દળદાર ગ્રંથો હાલમાં પ્રકાશિત કર્યા છે.

સદ્ભાગ્યે યુનિવર્સિટી-શિક્ષણના પ્રસારને કારણે હવે ગુજરાત-મુંબઈમાં બહુભાષાવિદો કેટલાક પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ છે. હિન્દી, મરાઠી, બંગાળી વગેરે ભાષાની ભાષાઓ ઉપરાંત અંગ્રેજીમાં ઉત્તમ ગુજરાતી સાહિત્યકૃતિઓને પહોંચાડવાનું કામ હવે પહેલાં જેટલું મુશ્કેલ ન ગણાવું જોઈએ. આવશ્યકતા છે અનુવાદકો, સાહિત્યશિક્ષણની સંસ્થાઓ, પ્રકાશનગૃહો વગેરેની વિશેષ સક્રિયતાની. બને તો અનુવાદના એકમાર્ગી વ્યવહારમાંથી ગુજરાતી સાહિત્યને ઉગારી શકાય.

ભગવતીકુમાર શર્મા